

of de levensmaat lang of kort is van duur, als het einde komt, schijnt het altoos als een droom voorbij te zijn gegaan. Hoe ouder we worden, hoe sneller de jaren voorbij spoeden, en het einde van het jaar er is, voordat we er aan dachten. En zoo zal het eens aan het einde ook van ons leven zijn. »Het wordt snellijk afgesneden en wij vliegen daarheen. Zoals de waterstroom, naarmate hij den waterval in de diepte naderd, toeneemt in snelheid van loop en ten slotte in vliegende vaart u meeslept naar het einde, zoo is het ook met den stroom van den tijd.

En nog dieper wordt die vergankelijkheid en broosheid van het leven door u gevoeld bij het eindigen van het jaar, wanneer in dat jaar weer een, die u lief en dierbaar was, door dien donkeren stroom verzwolgen werd en ge met rouw in het hart en een traan in het oog staan op de ledige plaats in uw huis, in uw gezin, in den kring over vrienden, onder uw magen of degenen, die door geestelijke banden aan u verbonden waren. Dat was het wat Mozes tot dien klaagzang over de vergankelijkheid van het menschelek leven dreef. Want het gebed van Mozes, den man Gods, is een Psalm gedicht gedurende de lange reis door de woestijn, toen heel het geslacht dergenen die met Mozes u Egypte waren uitgegaten, allengs wegstierf, de een na den ander; elke pleisterplaats weer met nieuwe grafheuvels getekend werd; en Mozes steeds meer verzeend en alleen overbleef. Zoo leerde Mozes de vergankelijkheid van ons menschelek leven verstaan. Maar omdat hij de man Gods was, verstand hij ook dat dit wegsterven niet was een somber noodlot, dat aan Israël voltrokken werd, maar een daad Gods: »Gy doet den mensch wederkeeren tot verbijdeling en gij zegt: keert weder, gy mensche-kinderen! Dat wegsterven in de woestijn van heel het geslacht der voortrekkers was een straf Gods over de zonde van Israël. »We vergaan door uwen toorn en door uwe grimmigheid worden wij verschrinkt!.

Zoo hangt in zoo ontzaglijke erfvang van de macht des doods als straf: Gods, gelijk Mozes in de woestijn doormaakte en waaraan hij in dezen klaagzang uiting gaf, is voor ons niet weggelegd in ons leven. Boveal, we verstaan beter dan Mozes deed, dat het sterven van Gods kind niet is een vergaan door Gods toorn, maar een onbouden worden om met Christus te zijn. Maar al staan we anders dan Mozes tegenover het sombere mysterie van den dood, omdat door Christus' verrijzenis uit den dood rijker licht voor ons is opgegaan, toch grijpt op Oudejaarsavond, als we het gebed van Mozes, den man Gods, herlezen, dat woord ons aan omtrent ons te dieper, wanneer ook ons in dat jaar, dat zich nu afsloot, en zoön ons zoo lief, een kind, waarvoor we zoo veel gebeden hadden, een vader of moeder, die onze leidende waren geweest, een broeder of zuster ons ontnomen werd, en nu, bij de herinnering aan dat verlies op Oudejaarsavond, de wonde daar binnen ons hart geslagen, weer dubbel schijnt.

En toch mag bij het nieuwe jaar, dat we straks in zullen gaan, die sombere weemoedstemming niet met ons medegaan en de overvloedige zijn. Want niet op den mensch, den blooze en vergankelijke, moet ons oog gevestigd zijn, maar op den Here onzen God. O, als levend moge zoo kort wezen, zoo snel voorbijgaan, een droom, een nachtwake gelijk, maar voor dien God jubelt Mozes het uit: »veer de berg u geboren waren en Gij de aarde en de hemel hadt voortgebracht, ja van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt Gij God. Hoog boven dien onvoortschietenden stroom van den tijd die ons voortdrijft, verheft zich de Rots der eeuwen, de O, vergankelijke en Overvloedige, de eeuwige God. Wat ook wegvallt, Hij blijft. Voor ons zijn tachtig jaren de langste spanne van het leven; voor Hem zijn duizend jaren als één dag. Ook in het komende jaar staat Hij on, o God weder voor ons, trekt met ons op, leidt ons, staat met Zijne grnade ons nabij.

Want Hij onze God is meer dan de Rots der eeuwen, die geen verandering of veroudering kent, de Eeuwige. Hij is van geslacht tot geslacht de Troost van al zijn volk geweest, de Rotssteen der behoudens, waaraan zij zich vastklampen kunnen om in den maalstroom der vergankelijkheid niet onder te gaan. Rots daarom niet, voordat ge ook in dit nieuwe jaar daar een schuilplaats hebt gevonden. Gript niet het wrakhout van het stielgeslagen schip van menscheleke kracht of menscheleke hulp, dat u niet baten kan. Op de Rots der eeuwen alleen zijt u veilig, als ge de armen van het geloof om het Kruis van Golgotha slaat.

Dr. H. H. K.

Amsterdam 24 December 1920.

Met den nieuwen jaargang, die straks aanvangt, breekt ook een keerpunt aan in het bestaan van de *Herant*.

Ons blad droeg tot dusverre een zeer persoonlijk karakter. Het was het blad van Dr. A. Kuyper. Hij was de stichter en de eigenaar van de *Herant*. En hij was jaren lang in gansch eenigen zin haar redacteur. Van het eerste nummer af, dat 7 Dec. 1877 verscheen, waren van zijne hand de breedte dogmatische uitspraken, waarin hij ons Gereformeerde volk onderwees in de kennis der waarheid; waren van zijne hand de stichtelijke meditatien, die zielestrijds voor ons volk waren en waarin leiding aan het geestelijk leven werd gegeven; en waren van zijne hand de artikelen onder het zoogenaamde binnenland, waar de kerkelijke en theologische quaesties van den dag werden besproken en polemiek tegen afwijkende richtingen werd geboden. Wel traden naast Dr. A. Kuyper van meet af ook enkele andere medewerkers aan ons blad op, maar zonder hun verdiensten te onderschatten, mag toch gerust gezegd worden, dat de betekenis en invloed, dien de *Herant* zich verwierf, te danken was niet aan hun arbeid, maar aan de geniale wijze, waarop de hoofdredacteur zijn taak vervulde. De *Herant* was zijn orgaan op kerkelijk gebied, zoals de *Standaard* dat was op politiek terrein. Zelfs was de band tusschen ons blad en Dr. A. Kuyper nog sterker, omdat de *Herant* schier geheel door hem geschreven werd.

Verandering kwam hierin eerst, toen Dr. A. Kuyper in 1901 tot Minister benoemd werd en het nu hem onmogelijk was zijn kracht meer aan ons blad te geven. De meditatien behield hij; daarin lag de innige geestelijke band met ons volk, dien

hij nooit heeft afgebroken. Maar de dogmatische voorstukken werden overgelaten aan Prof. Dr. W. Geesink, die toen zijn breedte serie artikelen over 's Heeren Ordi-natiën begon, en de leiding van het binnenland werd overgelaten aan Prof. Dr. H. H. Kuyper, die sinds deze taak behield. Maar nauwelijks was de Ministeriele loopbaan afgelopen en de reis om de oude wereldzee volbracht, of Dr. A. Kuyper nam zijn dogmatischen arbeid weer op in de artikelenreeks Pro R-ge, en Prof. Geesink verhuisde van de eerste naar de derde bladzijde, waar hij de leestafel verzorgde.

Door het overlijden van Dr. A. Kuyper en doordat ook Prof. Geesink, die zoo trouw onze medewerker gedurende twintig jaren was, ons blad verlaten gaat om zich geheel te wijden aan het schrijven van zijn Ethiek, was een reorganisatie van ons blad noodzakelijk.

Voorop stond daarbij, dat het min of meer persoonlijk karakter, dat ons blad tot dusverre droeg, in de toekomst niet behouden kon blijven. Een troonopvolger voor Dr. A. Kuyper — hoe welwillend deze uitdrukking ook bedoeld was — is er onder ons niet. Het is een acte van pieteit dit openlijk uit te spreken. De eenige die de plaats van Dr. A. Kuyper in ons blad had kunnen overnemen, ligt gebroken in kracht op het ziekbed neder, en al leeft de bede in ons hart, dat God hem nog weer oprichten moge, van hem mag niet meer geveerd worden den zwaren last van het hoofdredacteurschap van de *Herant* op zich te nemen. We gaan dus uit den monarchalen in den republikeinischen redactievorm over. Er zullen verschillende redacteurs in ons blad aan het woord komen. Maar al zal er daardoor meer verscheidenheid in toonaard zijn, de homogeniteit, die ook voor een goede redactie van ons blad eisch is, zal worden bewaard. Ons blad blijft aan de uiteenzetting, verbreiding en handhaving der Gereformeerde beginselen gewijd. Een nieuw program behoeft daarom aan onze lezers niet te worden voorgelegd. De richting, waarin de *Herant* van haar eerste optreden gestuurd is, blijft ook in de toekomst onverwakt gehandhaafd. Met de nieuwe vraagstukken die telkens zich voordoen in het kerkelijk leven, zal rekening worden gehouden. Maar de banier die de *Herant* draagt, blijft ongerept de kleuren van het Calvinisme voeren.

Het is ons een genoegen aan onze lezers te kunnen mededeelen, dat op dezen grondslag tot medewerking aan de *Herant* zich bereid hebben verklaard Dr. K. Dijk, Gereformeerde predikant te 's Gravenhage, Prof. Dr. F. W. Groshede, Hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, Dr. A. Kuyper Jr. Gereformeerde predikant te 's Gravenhage en Dr. J. C. de Moor, Gereformeerde predikant te Utrecht. De namen dezer nieuwe medewerkers hebben niet alleen op journalistiek gebied een goeden klank; ze bezitten het vertrouwen van ons Gereformeerde volk, en aan hun trouw en liefde voor ons beginsel twijfelt niemand.

Met die vernieuwing van de redactie zal ook eenige verandering in de inrichting van ons blad gepaard gaan om rekening te houden met de wenschen, van meer dan een zijde geuit. De misschien wel wat lange voorstukken zullen aanzienlijk worden ingeperkt, ook om meer plaatsruimte te verkrijgen voor andere rubrieken. Er zal een nieuwe rubriek geopend worden. Die handelen zal over School, Zending en Evangelisatie. De rubriek Kerknieuws zal belangrijk worden uitgebreid, doordat niet alleen de officiële verslagen, zij het dan in beknopte vorm, voortaan terstond zullen worden opgenomen, maar hierin voorts ook alles zal meegedeeld worden wat opkerkelijk terrein belangrijks voorvalt. Ook de rubriek aan de Vrije Universiteit gewijd zal meer plaatsruimte krijgen.

De arbeid is aldus verdeeld, dat de voorstukken en de meditaties geschreven worden door Dr. K. Dijk en Dr. A. Kuyper Jr. Dr. A. Kuyper Jr. zal beginnen met een serie artikelen over een dogmatisch onderwerp te leveren, terwijl Dr. Dijk de meditaties zal schrijven. Het »binnenland» blijft aan den redacteur, die dit tot dusverre waarnaam. Prof. Groshede zal de rubriek School, Zending en Evangelisatie verzorgen. Dr. de Moor neemt de leestafel van Prof. Geesink over en verzorgt het Kerknieuws, terwijl hij uit de Pers uitknipsels zal geven.

Het »Buitenland» blijft aan de goede zorgen van Dr. Winkel toevertrouwd. Voor de Kinderrubriek zal optreden Mr. J. G. Ingwersen, die als schrijfster voor kinderen een uitstekende naam heeft. En de rubriek van de Vrije Universiteit zal onder leiding van Dr. Dijk staan.

In verband met deze nieuwe regeling worden de kerkelijke vergaderingen verzocht de officiële verslagen en berichten rechtstreeks te zenden aan Dr. J. C. de Moor, wiens adres voorloopig blijft P. C. Hooftstraat 111 Amsterdam. Aan hem zullen ook de boekwerken ter recensie moeten gezonden worden. Voorts wordt men verzocht de ingezonden stukken liefst direct te zenden aan Prof. Dr. H. H. Kuyper, Bloemendaal. Door de verslagen, berichten, boekwerken en ingezonden stukken direct naar den daarvoor bestemde redacteur te zenden, wordt tijdverlies en worden onnodige kosten bespaard. Ook de vragen, die de lezers wenschen te stellen, behoren aan den redacteur, met wiens onderwerp zij in verband staan, gezonden te worden.

Hiermede hebben we onze lezers op de hoogte gebracht van de veranderingen, die met den nieuwen jaargang in de *Herant* zullen worden aangebracht, zowel wat haar redactie als wat haar inhoud aangaat.

Moge het vertrouwen, dat de lezers dusver ons blad geschenken hebben, ook in de toekomst ons worden bewaard. De nieuwe redactie is diep overtuigd, hoe moeilij

lijk het is het blad, dat meer dan veertig jaren lang het orgaan van Dr. A. Kuyper is geweest, uit zijn handen over te nemen nu hij van ons is heengegaan, en het te houden op het hoogtepunt, waarop hij met zijn eenig journalistiek talent en zijn magtigen invloed op ons Gereformeerde volk, het gebracht had. Indien ook maar een derde van zijn geest op haar gevallen is, zullen zij dankbaar zijn. Maar hoe moeilijk deze taak ook is, ze zijn zich evenzeer bewust, dat ze niet anders dan in den geest en de richting van Dr. A. Kuyper zijn blad voortzetten. Hun vertrouwen staat daarbij niet op eigen sterkte, maar op Israëls God die krachten geeft. En in dat vertrouwen hopen zij ook voor de toekomst de *Herant* te maken tot een trouwen vertolker en pleitbezorger van de Gereformeerde beginselen.

#### Ingezonden stukken.

Het is wellicht niet ondienstig met het oog op de verandering, die ons blad ondergaat, op te merken, dat de beperkte ruimte van een weekblad en de hoge kosten van het drukken het onmogelijk maken alle ons toegezonden stukken op te nemen. Zelfs de groote dagbladen, die over zoo veel meer plaatsruimte beschikken, zijn genoodzaakt geworden op beperking van deze ingezonden stukken aan te dringen.

Hierbij komt, dat een weekblad als de *Herant* niet dienen kan als voortuig of kanaal om allerlei opvattingen of meeningen publiek te maken. De toever van deze ingezonden stukken is soms zoo groot, dat wanneer we ze alle plaatsen, voor de redactie zelf geen plaats meer zou overschieten. En hoe vriendelijk het ook moge wezen van de schrijvers dezer stukken, wier lengte niet altijd in evenredigheid is met hun belangrijkheid, om aldus onze redactie-arbeid te verlichten, we vrezen, dat onze lezers weinig tevreden zouden wezen, wanneer we het grootste deel van ons blad aan zulke ongevraagde medewerkers overlieten. Onze redactie zal daarom moeten beoordeelen, in hoeverre deze ingezonden stukken metterdaad van eenig belang zijn om ze publiek te maken. »Leckenstemmen», die uit de gemeente opgaan, zullen we daarom niet »moren, evenmin als we critiek of polemiek willen afsnijden. Maar degenen, die zulke »stemmen» of zulk een critiek ons toezenden, mogen wel bedenken dat de gastvrijheid ook hare grenzen heeft en men niet zijn eigen kinderen buiten de deur zet om aan vreemden plaats te gunnen. Voorts schuilt de kracht van een betoog niet altoos in verheid van woorden. Hoe beknopter men zich uitdrukt, hoe veel meer kans er op plaatsing van een stuk is.

Wat ingezonden stukken bij niet-plaatsing niet teruggezonden worden, is bij alle redacties regel. Zelfs is het niet wel doenlijk aan den schrijver van elk niet-geplaatst stuk mede te deelen, dat en waarom zijn stuk niet is opgenomen. Zulk een correspondentie zou zooveel tijd vorderen, dat dit niet aan onze redacteur mag gevergd worden. Ook de vrijheid om stukken, die te uitvoering zijn, in beperkten vorm weer te geven, moeten we ons voorbehouden. Wie hiertegen bezwaar heeft, kan dit vooruit melden, maar hij zal het dan ook aan zichzelf te wijten hebben, wanneer zulk een stuk niet kan worden opgenomen.

#### Proponenten.

De opmerking werd ons gemaakt, dat verschillende Classen, die na afgelegd praeparatoir-examen een candidaat tot proponent verklaren, hem wel volgens de regeling vastgesteld voor het praeparatoir-examen door de Synode van Dordt 1893 Art. 155, de belofte laten afleggen, dat hij niets zal leeren, dat niet in overeenstemming is met de belijdenis onzer Gereformeerde Kerken, maar blijkbaar vergeten, dat de gerevideerde Kerken-ordening van de Synode van Utrecht 1905 in Art. 54 bepaalt, dat evenals de Dienaren des Woords zoo ook degenen, die door een Classe als proponent worden toegelaten, de Formulieren van eenigheid te onderteekenen hebben. Blijkbaar wordt bij het afnemen van zulk een praeparatoir-examen alleen gelet op hetgeen in de bekende uitgave van de Kerkenordening van Dr. de Moor c.s. bij Art. IV als Synodaal besluit is aangegeekend en wordt vergeten, dat hetgeen in Art. 54 van onze Kerken-ordening staat, evenveel, zoo niet meer gezegd heeft en de Classe bindt, als hetgeen op de Synode te Dordt besloten is.

Tegenstrijdigheid tusschen beide bepalingen, gelijk men wel gemeend heeft, bestaat er niet. De belofte van niets tegen de belijdenis onzer Gereformeerde Kerken te zullen leeren, sluit niet uit of maakt zelfs niet overbodig de onderteekening van de Formulieren van Eenigheid als bewijs, dat men niet de leer, daarin vervat, het van harte eens is. In de onderteekening-formule voor de predikanten wordt dan ook beide gevraagd: vooreerst dat men met de leer der Gereformeerde Kerken het van harte eens is; en ten tweede, dat men belooft, niets te zullen leeren, wat daarmede niet in overeenstemming is. De zaak zelf is dan ook eenvoudig genoeg. De Synode van Dordt in 1893 meende met een dergelijke, door den candidaat mondeling gegeven belofte te kunnen volstaan. De Synode van Utrecht, die de Kerken-ordening wijzigde, eischte van elk proponent, dat hij schriftelijk de Drie Formulieren van Eenigheid ten bewijze van instemming daarmede onderteekenen zou.

De beste oplossing is natuurlijk deze, dat de Classis een onderteekening-formulier voor de proponenten vaststelt, wat toch noodzakelijk is, en daarin tegelijk de be-

lofte opneemt, dat de proponent bij zijn optreden in de gemeente niets zal leeren, dat niet in overeenstemming is met de belijdenis onzer Kerken. Dan behoeft niet eerst deze belofte te worden gevraagd en daarna de onderteekening te geschieden. In de onderteekening zelf ligt dan de belofte opgesloten. Maar in geen geval is het geoorloofd met het afnemen van de belofte mondeling te volstaan. Volgens Art. 74 moet er een schriftelijke onderteekening plaats hebben. Scripta manent, het geschrevene blijft.

#### De Grondwetsherziening.

##### III.

Ten slotte willen we nog de aandacht vestigen op hetgeen een ander lid der Grondwetsherzieningscommissie, de heer J. H. Schaper, het bekende sociaal-democratische Kamerlid, over Artikel 171 zegt in een nota, door hem afzonderlijk aan het Rapport der Commissie toegevoegd. Zelfs veroorloven we ons deze passage in haar geheel over te nemen. Ze is niet groot van omvang en ze is van belang, omdat daaruit blijkt, welk standpunt de Sociaal-democratische partij ten opzichte van dit zoo hoogst belangrijke vraagstuk inneemt. De heer Schaper dan schijft aldus:

Ondergeteekende zou de voorkeur geven aan het lozmaak van den financiële band, die Kerk en Staat aan elkander binden. Tegenover al degenen, die niet in een bevoorrecht of in het geheel niet in een kerkgenootschap zijn opgenomen, is vooral het tweede lid van art. 171 onbillijk. Hierbij moet ook niet uit het oog worden verloren, dat de religie hoe langer hoe minder uitsluitend tot uiting komt in de eigenlijke kerkgenootschappen of »godsdienstige gezinsheden», in de Grondwet bedoeld. Er zijn reeds tal van verenigingen en »vrije gemeenten», waarin godsdienstige besprekingen en oefeningen worden gehouden, zonder dat van kerkgenootschap sprake is. Des te onbillijker wordt meer in meer een regeling, die velen dwingt, belasting op te brengen voor de religieuze behoeften van anderen. De onbillijkheid wordt verhoogd door de omsanding, dat sommige der bevoorrechte kerkgenootschappen niet schromen, den godsdienst als wapen in den strijd tegen gehate politieke richtingen te misbruiken.

Ondergeteekende acht het intusschen wenschelijk, de verplichtingen, welke op historische gronden de Staat aan de gesubsidieerde godsdienstige gezinsheden mocht hebben, op billijke wijze te liquideeren. Art. 171 zou dus moeten vervallen, terwijl onder de additionele artikelen een bepaling ware op te nemen, dat geen nieuwe subsidie meer worden verstrekt en dat bij een wet van regeling van de aangelegenheid in verband met het eerste lid van genoemd artikel zal worden getroffen. In deze wet zouden eenige waaiborgen moeten worden neergelegd, dat de afgekochte kerkgenootschappen de verkregen gelden niet met verwaarloozing van de rechten der leeraren en hunne nagelaten betrekkingen zouden kunnen besuden.

Eerlijk gezegd, valt dit voorstel van den heer Schaper ons mede. Zijne geestverwanten in andere landen hebben, zoodra ze de macht in handen kregen, op heel wat ruwer wijze den financiële band tusschen Staat en Kerk losgemaakt.

De heer Schaper erkent blijkbaar, ook al drukt hij zich voordichtig uit, dat er inderdaad verschil bestaat tusschen de eerste alinea en de tweede alinea van dit artikel der Grondwet.

Wat de eerste alinea betreft, waar er sprake is van de tractementen, pensioenen enz. die bij het tot stand komen der Grondwet aan de bedienaren der verschillende Kerkgenootschappen worden verzekerd, erkent de heer Schaper, dat er bijkomende gronden zijn, om deze tractementen niet eenvoudig te schrappen, maar door uitbetaling van kapitaal aan deze kerkgenootschappen, als we zoo zeggen, mogen, af te koop. Hij ontkent althans niet, dat de Staat op historische gronden geacht kan worden zekere verplichting tot niet betalen dezer tractementen en pensioenen te hebben, en wil alleen de rechtstreekse betaling dezer tractementen door den Staat doen ophouden. Dat hij aan de uitkeering van de kapitalen de voorwaarde wil verbonden hebben, dat er waarborgen moeten worden verschaft, dat de aldus afgekochte kerkgenootschappen de verkregen gelden niet met verwaarloozing van de rechten der leeraren en hunne nagelaten betrekkingen zullen besteden, duikt ons uitermate billijk en zal dan ook wel geen bezwaar bij iemand ontmoeten. De aldus door den Staat aan de Kerkgenootschappen bij wijze van restitutie van vroeger begaan onrecht uitgekeerde kapitalen behooren voor het doel besteed te worden, waarvoor de oorspronkelijke fondsen bestemd waren. En de Staat mag in dat opzicht waarborgen eischen. Anders zouden deze kerkgenootschappen de aldus uitgekeerde gelden wel eens voor een heel ander doel kunnen gebruiken.

Maar dit raakt de nadere uitvoering. Hoofzaak is voor ons, dat ook de heer Schaper erkent, dat er hier van zekere rechten der Kerk sprake kan zijn, en niet met een pennekras deze rechten vernietigen. Hij neemt te dien opzichte geheel hetzelfde standpunt als wij. Was de uitbetaling dezer tractementen niet anders dan een gunst van de Overheid geweest, dan zou van een afschrijven dezer verplichting geen sprake kunnen zijn. Wanneer de Regeering tot liquidatie van Art. 171 overgaat, zal zij dus op den steun der sociaal-democraten mogen rekenen.

Ook wat de tweede alinea betreft, d.w.z. de tractementen en pensioenen, die bij wijze van vrijwillige subsidie aan de Dienaren der Kerken gegeven worden, neemt de heer Schaper hetzelfde standpunt in als de antirevolutionaire partij. Deze subsidies, waarvoor geen historische gronden zijn, behooren zonder meer te vervallen. Ook de grond, dien hij voor zijn voorstel aanvoert, is in hoofdzaak volkomen juist. Het is onbillijk, dat de Staat aan de bur-

gers belastingen oplegt om daaruit deze subsidies te betalen, die slechts voor een deel der burgers bestemd zijn. Teekeneend is het echter, dat de heer Schaper daarbij blijkbaar alleen denkt aan de Nederlanders, die buiten de Kerkgenootschappen bevrediging zoeken voor hun religieuze behoefte, d.w.z. aan vrijzinnigen en moderneren, niet aan de leden der Kerkgenootschappen, die geen subsidie ontvangen. Tot de laatste groep behooren zeker meer dan een half miljoen. Maar de heer Schaper rekent met deze groep niet, of althans neemt ze niet. Hij voelt blijkbaar alleen voor de eerste groep, wier aantal in ons land nog altoos zeer gering is.

Maar al is er dan wel een enkele aanmerking op dit voorstel te maken, toch zijn we dankbaar dat de heer Schaper Artikel 171 uitdrukkelijk ter sprake heeft gebracht. Dat de Grondwets-herzieningscommissie in haar geheel dat niet deed en ook Prof. Anema in zijn nota er geen gewag van maakte, zal wel daaraan liggen, dat de Regeering reeds bezig is met maatregelen te overwegen om de verplichtingen uit Artikel 171 voortvloeiende, te liquideeren. Met het oog op deze Regeeringsplannen kon het zelfs overbodig schijnen, dat de Commissie een wijziging of weg-neming van Artikel 171 voorstelde.

Maar al kunnen we de onthouding van de Commissie op dien grond wel begrijpen, toch schijnt het ons, dat het voorstel van den heer Schaper niet zoo geheel overbodig is als het lijkt. Vooreerst zou de Regeering door een uitdrukkelijk voorstel der Commissie om Artikel 171 te schrappen of te wijzigen, een zedelijke steun hebben ontvangen bij hare onderhandelingen met de kerkgenootschappen en hare straks bij de Tweede Kamer in te dienen voorstellen. En ten tweede zal, wanneer met wederzijdsch goedvinden de liquidatie plaats vindt, Artikel 171 overbodig zijn geworden en dan toch moeten wegvallen.

In hoeverre de afzonderlijke voorstellen in zake Hoofdstuk VI door Professor Anema en den heer Schaper ingediend, kans hebben in de Tweede Kamer aangenomen te worden, weten we niet. Ook blijft natuurlijk af te wachten, hoe de Regeering met deze afzonderlijke voorstellen handelen al. Ze is aan de voordracht van de meerderheid der Grondwetsherzieningscommissie niet gebonden. Maar wat ook de aflo moge wezen, we zijn dankbaar, dat voorl door Prof. Anema een poging beproefd is om tot een betere regeling van de potie der Kerken in ons Staatsrecht te komen.

#### Het antwoord van Prof. Vischer.

In het *Utrechtisch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* van Zondag 12 December heeft Prof. Vischer een uitvoerig antwoord geplaatst op de critiek, door Prof. Geesink geuefeld op het standpunt, door genoemden hoogleraar ingenomen in in rectorale oratie over den *Eeuwigen vredetusschen Religie en Wetenschap*.

Natuurlijk is dit het volle recht van Prof. Vischer. Wie aangevallen wordt mag zich verdedigen. En dat Prof. Vischer dit niet zonder talent doet, spreekt u een zoo welgeharneerd ridder vanzelf.

Wat echter wel letwat zondeeling aandoet, is dat de *Herant* er letterlijk bij de haren bijgesleept wordt. Biven et artikel staat: *Eene sommatie van De Herant*. In het artikel verklaart Prof. Vischer, dat hij liever het zwijgen had bewaard, omdat er al vrijwing genoeg heerscht in het kamp der Gereformeerden, maar dat hij zich wel verdedigen moet, gesommeerd is hij was door Dr. H. H. Kuyper in *De Herant* van 21 November. En aan het sle van het artikel wordt nog eenmaal gesproken van de sommatie van *De Herant* in de ver-wachting geuit, dat *De Herant* die hem sommeerde, nu ook deze verantwoording in haar geheel aan de leers van dit blad zal mededeelen.

Mogen we de toedracht der feiten nog even in herinnering brengen? In een aankondiging van Prof. Geesink's rede »Lost en IJver» deelden we mede, dat Prof. Geesink enkele bedenkingen had geuit tegen het standpunt van Prof. Vischer en lieten daarop volgen: *we zijn benieuwd wat Prof. Vischer hierop antwoorden zal*. Zedaar alles. Van een sommatie was geen sprake, en nog veel minder daarvan, dat we Prof. Vischer tot verantwoording zonden geroepen hebben. Wij zijn geen rechter in dit geding, en nog veel minder maligen we ons aan hem ter verantwoording te roepen. De schel klikende titel boven zijn artikel had gerustachterwege kunnen blijven. We namen alleen met belangstelling kennis van dit wetenschappelijk debat. En zooals een toeschouwer bij een interessant schaakspel met nieuwsgierigheid den volgenden tegezet zal afwachten, zonging het ons. Meer dan dit is door ons niet gezegd. En het is, zacht uitgedrukt, niet geheel juist, wanneer Prof. Vischer nu de voorstelling geeft, alsof wij door onze »sommatie» hem als t ware een antwoord zonden afgeperst hebben.

Er is daarom ook geen enkele reden voor ons, om dit breed uitgewerkte antwoord, dat meer dan drie kolom beslaat van ons blad, over te nemen, vooral niet waar hij deze zelfverdediging niet aan ons blad, maar aan een liberaal orgaan teropname zond. Het is wel wat veel gevraagd om zulk een stuk, nog wel in zijn geheel, over te nemen, dat eerst elders ter plaatsing werd aangeboden. Ook op persgebied behoort zekere hoffelijkheid van vormen te heerschen.

Daarbij komt, dat we aan onze lezers zelfs niet meegedeeld hebben, welke bedenkingen Prof. Geesink had ingebracht. We zouden, om onze lezers tot een billijk oordeel in staat te stellen, dan eerst het betoog van Prof. Geesink moeten overnemen; daarna het uitvoerige antwoord

van Prof. Vischer, en aan Prof. Geesink h den verleid om in te handhaven, wanne liet overtuigd was. V debat nu over een st onderwerp, waarvan het bereik van de gaat, leent zich e *Herant* niet. Zulk e in een week- of d een wetenschappelij dat er in schuilt, van wisselen, blijkt ree van Prof. Vischer.

gen in voor, die met vraagstuk niets te m berekend zijn op, engelenbak. Zoo d pelijke discussie be waarop ze behoort.

Siechts op één p aan den wensch v doen, omdat het bie catie van een m Geesink had opgemes die in het algeme wetenschap niets w had gezien voor d schappen staande t van het geloofsepthe Prof. Vischer antwo betoog juist tot s onderscheid te make en het niet exacte; v schap had hij bev vraag of men al d geen invloed itoel niet exacte wetensc dat hier nog ander zij ons alle afhanke jectieve standpunt va wetenschap.

O, getwijfeld is het veel bescheidener p Alleen was het dan Vischer als titel va den eeuwigen vrede wetenschap. Juist l wetenschappen kan schen religie en wat wetenschappen bewe Prof. Vischer zelf h van dezen titel w misverstand. Maar v het niet anders dan

#### Lees

Dr. V. HEPP, DE W. Udgave van J. H. Kok Deze Serie heeft een Afl. 6 en 7 van de B. Pijl.

Dr. HEPP, predikant door zijn dissertatie H. SANCIT als zijn latere daarbij vooral aan zijn alleen theologisch, maar toonde, doet dat ook in

In dezen tijd nu, »h te verstaan worden hee Christendom» opgeld d de waarde van het dog beslaang, in 'n gesch eeren, is zeker geen niet wanneer dit getraa deze Schijver, alleszins mij dan ook een bij» prestatie van Dr. He vestigen. En dat ook, mede te werken, dat precies achter te wez Christendom», onbewu dit hoort er ook oeg geloofverdeeltheid, z groote moede zullen g eem te leeren.

Alvorens HEPP met s maakt hij de zeker niet wij in een tijd leven, d dan naar het »wesen d opmerking biedt him werp te beperken en zich de meester.

De vraag: welke l dogma voor het leven voren gebracht. Oer l het, al zullen dan ook en ontwikkeling van onnaangevoerd blijven. M nog enger. Het gaat überhaupt, maar over ook meer niet over dogma's, maar over wat dogma's, het aan alle het »inbegrips van alle

Is »waarde» al wat niet, zijzelf stoffelijke, »waardeering» het sc waardebepaling. — van vragt Dr. HEPP n voor de bedendingsc waardeering en ook w waardeering ecrate voor

HEPP, dien het m ontbrekt, schrijft hier, een eeuw de valuta v schommeling onderhev dan vader aan uit d Wijsbegeerte als der »genoemde periode. G plooiende onrustwekk laagamehaud oploope al scherper tegenstelli en anti-dogmatisch, di al meer te verwachten echter niet al te donke dogma zal in breeder l Maar dan dient volke beding, en hier komt v voorwaarde voor beti noemt. Dit beding da geldende begripabepa de begripverwarring t een en ander vermeid, denk, maar geen taal onverdiende vreg uit d gebruik van het woor wordt aangebond dat kerkelijken zin, »nooit